

Széchenyi Zsigmond itáliai körútja 1699—1700. A dokumentumokat kísérő tanulmánnyal közreadja Ötvös Péter, Szeged, 1988, JATE BTK 58 l. (2 t.) — **Batthyány Kristóf európai utazása 1657—1658.** A dokumentumokat kísérő tanulmánnyal közreadja Szelestei N. László, Szeged, 1988, JATE BTK, 62 l. (*Peregrinatio Hungarorum, 1, 2*).

Valódi ritkaságokkal, a régi magyar utazások eredeti dokumentumaival indul az új szegedi sorozat, a *Peregrinatio Hungarorum*. Az adatközlés és a peregrináció-kutatás régi szegedi hagyomány. A *Herner János* szerkesztésében megjelenő füzetek célja, hogy tágítsa a régi magyar utazásokra vonatkozó ismereteinket; a diáriumokon, itinerariumokon, peregrinációs leveleken túlmenően megismertessen új forrástípusokkal is, fel kívánja tehát hívni a figyelmet az olyan dokumentumokra, melyeket eddig alig ismertünk, az utazási albumokra, az instrukciókra, disputációkra, de a gazdasági feljegyzésekre és elszámolásokra, valamint az útlevelekre is.

Az első füzet, amely Széchenyi Zsigmond itáliai körútjának dokumentumait tartalmazza, máris számos műfaji érdekességgel szolgál. Nevezetesen megismerkedünk a tanulmányútra induló ifjú gróf atyjának, Széchenyi Györgynek instrukcióival. Az apa útnak indítja Itáliába Henricus Ludovicus Coenen praefectust, Toronyi László magyar kísérőt, valamint Miskei János tanulóútságot, s mindegyikőjüket pontokba szedett, részletes instrukcióval látja el, nemkülönben az ifjú grófot is. Ezek az utasítások *szinte* pontról-pontra megegyeznek egymással, ami azonban érdekessé teszi őket, az éppen az eltérésekben érhető tetten, miként erre a sajtó alá rendező Ötvös Péter is figyelmeztet. Mai szemmel nézve kissé különös és megmosolyogtató a szigorú *pater familias* buzgó igyekezete, hogy mindenről: ételről-italról, szállásról, költségekről, a helyes viselkedésmódról, a borralaló mértékéről stb. akkurátusan előre intézkedjen. Azt pedig kissé idegenkedve olvassuk, hogy minden úton lévőt felszólít egymás figyelemmel tartására, s kötelezi is a szolgálatában álló kísérőket, de a többieket is, hogy egymásról levélben jelentéseket tegyenek neki, s egyáltalán, az utazás minden előre látható és váratlan eseményéről sűrűn informálják őt. A mai embertől idegen lehet a nem palástolt anyagiasság, a pénzügyek

aprólékos taglalása, valamint az utazásból származó minél nagyobb *haszon* hangsúlyozása. Ez a pragmatikus szemlélet azonban általános ebben a korban, s egyébként is a szigorú instrukciók mögött emberi érzések húzódnak meg: szereti, félti, óvja egyetlen fiát az idősb gróf, az útonállóktól (ezért rangrejtve utazást parancsol), a kimelegedéstől, azt követően a hirtelen vízivástól és az „asszonyi s leánzó személyektől,” a rossz, mocskos ágyaktól, a dévaj társaságtól, de a mértéktelen gyümölcssevéstől is.

Zsigus gróf egy úgynevezett *kavalierstouren* vesz részt. Ez nem annyira elmélyült tanulmányokból állt — bár nagy fontosságot tulajdonított a jog, az olasz és a francia nyelvek megismerésének —, hanem arra szolgált, hogy valódi udvari embert faragjon a fiatal arisztokratából. Az ifjú képzése a firenzei ritterakadémiában a szokás és az atyai szándék szerint alakult, miként Zsigmond rokonához, Ebergényi Lászlóhoz írt peregrinációs levelében írja: „mind az lovaglást, fectölést (vívást), táncat, architecturát, nyelvet, de fő képpen az just frequentálok.” A hazaküldött levelekből az is kiviláglik, hogy a praefectus és a magyar kísérő alaposan összevesztek, s csak az ifjú grófra való tekintettel hajlandó tovább túrni Toronyi a sok „istentelenséget,” s bejárni a római, nápolyi „rarításokat.” Toronyi levélstílusa, uram-bátyám kedélyeskedései, magyaros humora különösen friss színfoltot jelentenek e füzetben.

Régi vitatémája a magyar peregrináció-kutatásnak, hogy a hajdani magyar utazók vajon érzékenyek voltak-e a megtekintett képzőművészeti alkotások esztétikai értékére, vagy csupán a ritkaságot, a különlegességet keresték mindenben. Szelestei N. László azzal szól hozzá a vitához, hogy közzéteszi a Batthyány Kristóf európai utazásáról készült *itinerariumot*, mely rendkívül gazdag a festmények, szobrok, építészeti alkotások leírásában. Sajátossága ennek az útinaplónak, hogy egy alacsony rangban lévő *inas* vezette. Az egyik firenzei kerti mulatságról megjegyzi: „Az hel is szép, de én ott nem lehettem (nem hintóba való szolga lévén), az urak mind el mentek.” Mindazonáltal művelt, érdeklődő, jó megfigyelő és önmagát igen gazdag, finoman árnyalt magyar nyelven kifejező személy volt az ismeretlen szerző.

Az utazás első fele a nagy német birodalmi városokat vette célba. Részletes leírását olvashatjuk minden nagyobb várnak és városnak, mindenütt nyomon kísérhetjük a harmincéves háború pusztításait. Az út második szakasza Itálián át vezet, s végső célja, hogy az úrfi átadja a

pápának az új császár, I. Lipót levelét. Eközben számtalan helyen megfordulnak, s mivel mindenütt a legelőkelőbb fogadtatásban részesülnek, igen kényelmesen utaznak. Minthogy tüzetesen megmutogatják nekik a helyi nevezetességeket, ezek rendre bekerülnek az útinaplóba.

Rengeteg szempontból jelent értéket ez a napló. Számos történeti adattal gazdagítja ismereteinket az egykori magyar diplomácia, a zarándokutak, a személyi kapcsolatok történetének vonatkozásában, ám mindez elenyészik a tárgytörténeti és mentalitástörténeti értékek mellett. Megtudhatjuk, hogy melyik városban, mikor, milyen építkezések folytak, s milyen látványt nyújtottak a műemlékek az utazás idejékor. Az az állapot, amelyben az egykorú szemlélő találja Európát, ma már kevés helyen lelhető fel változatlan formában. Vannak látványosságok, amelyekre különös figyelmet fordít az itinerarium írója, ilyenek a majdnem mindenütt megtalálható kerti építmények, a *grották*, és a különböző vizijátékok, melyeknek nagy divatja volt ekkoriban. Hasonló részletességgel szól mindenütt a *zeughaus*nak nevezett fegyvertárak tartalmáról, a télikertekről és a zenés multságokról. Velencében sohasem mulasztják el, hogy comédiára vagy operába menjenek. Mindez semmi a vallási rekvizitumok végtelen bőségéhez képest. Az egyházi kézben lévő könyvtárak, paloták és kincsházak pompája, az ereklyék pazar változatossága kimeríthetetlen. S mindehhez járulnak a helyi kiválóságok, hírességek, hercegek, főpapok és gavallérok, akik körüludvarolják a fiatal magyar főurat. A Collegium Romanumban a hírneves jezsuita, Athanasius Kircher az idegenvezető, a pápa, miután külön audiencián fogadta a zarándokokat, kétszer is megáldja őket, Chigi bíboros pedig szinte folyton ott kering körülöttük. Batthyány Kristóf inasa módot kerít, hogy a tárgyakon kívül leírja a hozzájuk fűződő mendemondákat is, például kétszer is megemlíti, hogy a látott festményt maga Szent Lukács festette, de leírja Velence eljegyzését a tengerrel, s az ezt követő gondolaversenyt is.

Igazat kell tehát adnunk Szelestei N. Lászlónak abban, hogy olyan peregrinációkat érdemes felidézni, melyeknek megfogható nyomai vannak, hiszen a források rendelkezésünkre állanak, "csupán" rájuk kell találni.

*

A füzetek — ez nyilván a szerkesztő szándéka volt — csupán az eredeti szövegek közlésére szorítkoznak, a filológiai apparátus hiánya azonban nem zavaró, a szövegek csaknem mindenütt önmagukat értelmezik, a nehezen érthető kifejezések megértésében pedig segítségünkre lehet az 1980-ban szintén Szegeden kiadott *Peregrinuslevelek* hatalmas apparatus criticusa.

Ács Pál